

Nationalism, interkulturell dialog och jämställdhet

Vem äger dialogen i ett samhälle? Vem hörs mest och vilka håller tyst? Har det betydelse för vilka frågor som ställs? Allt detta styrs av mer eller mindre uttalade normer i ett samhälle. Den växande nationalismen är inget enskilt politiskt parti är ingen enskild rörelse utan är kopplad till tankemönster som rör jämställdhet, jämlikhet och principen om icke-diskriminering. Det är viktigt att bli medveten om sina egna normer för att frigöra sig från nationalistiska tankar. Genom interkulturell dialog kan vår förståelse för könsdiskriminering och rasism fördjupas och därmed vårt handlingsutrymme för en mer jämlik samhällsutveckling vidgas.

Det var kvinnornas dag på konferensen *Nationalism, interkulturell dialog och jämställdhet* som Forskningsrådet för interkulturell dialog arrangerade den 23 november på Elite park Hotell i Göteborg. Sju kvinnliga forskare och kvinnorrättsaktivister bjöds in för att tala om jämställdhetsnormen ur olika perspektiv. Även för musikunderhålningen stod tre kvinnliga artister. Moderator var juristen och människorättsaktivisten **Dona Hariri**.

De rådande normerna i ett samhälle är på samma gång inkluderande som utestängande. Den röda tråden i konferensen var insikten om hur viktigt det är att göra de egna normerna synliga, våra tolkningsramar tydliga. Grunden för den interkulturella dialogen är att medvetandegöra sina egna normsystem, för att kunna bli öppen för andra tolkningar av livet och samhället.

– Nationalism och jämställdhetsnormer är kopplade tankemönster, sade **Rasoud Nejadmehr**, processledare vid Forskningsrådet för interkulturell dialog och konferensens arrangör i sitt inledande anförande.

Med avstamp i nationalismen, som idag genomsyrar många tankemodeller, belystes jämställdhetens utmaningar och vikten av att göra jämställdhetsnormen mindre nationalistisk. Konferensen var utåtblickande, med den svenska nationalismen och jämställdhetsnormen som fond, eller snarare garagevägg att studsa tankebollarna mot.

För att jämställdheten är central i den svenska självbilden, medan nationalismen är själva ramberättelsen och referensramen, det rådde enighet om under konferensen.

Nationalismen på gott och ont

Rasoul Nejadmehr hänvisade till Sverker Sörlins tes, att nationalismen egentligen föddes vid tecknandet av den Westfaliska freden 1648. Den avslutade det trettioåriga kriget och blev till grogrund för nationalstater i Europa. Enligt denna tes har nationalismen gått igenom tre faser. Den första fasen bestod av nationaliserandet av folken, i den andra fasen byggde man välfärdsstaterna. I den tredje och nuvarande

Dokumentation, konferens, Interkulturell dialog som en väg mot jämställdhet, 23 nov. 2018, Göteborg, arrangör, Forskningsrådet för interkulturell dialog (FID)

fasen har nationalismen utvecklats till ett förhållningssätt och präglar numera hur vi strukturerar världen och hur vi förhåller oss till varandra.

Nationalismen kan man också definiera som tillhörighetspolitik. Det rör territoriet – men också dess narrativa dimension. Nationalismen bildar ramberättelsen om det förgångna och samtiden, det som undervisas i skolorna och presenteras på museer. Nationalismen blir då en sammanhållande kraft i samhället, som integrerar landsbygdens och städernas befolkning, men också homogeniserar folket. Ett förhållande som drabbar inte minst landets minoriteter. Tillhörighet och sammanhållning bestäms på så sätt inom ramen för en nationalism som står i kontrast till en alltmer globaliserad värld och diversifierade befolkningen.

I modern tid har byggandet av det svenska folkhemmet varit ett nationalistiskt projekt. I folkhemmet skulle samförstånd och jämlikhet råda, samtidigt som samer och romer exkluderades och tvångssteriliseringar och annan social ingenjörskonst ingick i folkhemmets homogeniseringspolitik. Numera handlar det om att integrera utrikesfödda, immigranter och deras barn.

Till den svenska självbilden hör också moderniteten. Integration är en del av det moderna projektet, där såväl allmän skolplikt som urbanisering ses som tecken på modern utveckling..

Det moderna projektet utestänger människor som uppfattas som icke- moderna, dessa ses därmed som icke-jämställda. Invandrarmän anses exempelvis vara mer patriarkala, än svenskfödda. Därför uppfattas invandrarkvinnor mer förtryckta, och vara ett jämställdhetsproblem. Den gängse normen är att "väst är bäst" för kvinnor, underströk flera av konferensens talare.

Men den vita medelklassfeminismen missar fattiga, icke-vita kvinnors utsatthet i form av rasism, ekonomisk exploatering, sexuellt våld, politisk marginalisering med mera, påpekade Rasoul Nejadmehr. Därför är det viktigt att närma sig frågorna intersektionellt. Det vill säga granska hur makt och ojämlikhet skapas och upprätthålls när det gäller samspelet mellan ras/etnicitet, kön, klass, ålder, sexualitet och religion. Interkulturell dialog och intersektionell analys breddar, diversifierar och fördjupar "standardbilden" av samhället vi lever i. Medan det intersektionella synsättet vidgar jämställdhetsnormen, utmanar den interkulturella dialogen uppfattningen om en allenarådande och normerande kultur, så kallad kulturell hegemoni eller kulturell överlägsenhet. På så sätt kan en mer inkluderande ramberättelse om hur vi uppfattar världen och förhåller oss till varandra skapas.

Att nationer och nationalism personifieras ofta med feminina symboler är intressant i sammanhanget. Moder Svea, eller Frankrikes Marianne, är exempel på detta. Betyder det ett kvinnligt ansvar för nationens fortlevnad och reproduktion, upprätthållande av nationens traditioner? Kvinnans kropp har alltid varit slagfält, den är kopplad till heder, moral och skam – men också till folket, familjen, fosterlandet.

Kvinnligt – manligt i diasporan

Men vad är det som formar det åtråvärda kvinnligheten och manligheten? Och hur förändras det i diasporiskt sammanhang? **Fataneh Farahani**, docent i etnologi vid Stockholms universitet, har studerat klyschorna som möter iranska migranter i ett föränderligt politiskt och kulturellt landskap.

Synen på sig själv som en värdig kvinna eller man relateras till de i samhället rådande normerna. Kvinnlighet och manlighet i den iranska diasporan i Sverige definieras i förhållande till den svenska jämställdhetsnormen. Men självbilden måste även hantera majoritetssamhällets syn på människor som är födda i Mellanöstern. Den färgas av den orientaliska synen, som reducerar migranterna till "muslimer", och där alla frågor förklaras med religionen, det vill säga islam. Men religionen är bara en aspekt som formar genus och synen på sexualitet.

Den orientalistiska synen förändrades också över tid: medan förr beskrevs den orientaliska kvinnan som lite mystisk och tillgänglig haremsdam, ses hon idag vara underkuvad hedersnormer. Hon ska räddas och skyddas från männen från samma kulturområde. Det som förr ansågs ge kvinnan (sexuell) makt har förändrats och blivit dess till motsats.

Kvinnor och män socialiseras till sina könsroller från tidig barndom. Fataneh Farahanis forskning visar att synen på sin egen värdighet som kvinna respektive man förändras i diasporan.

Medan kvinnorna känner sig osäkra på sin roll och värde som kvinna, är männens syn på sig själva i kollision med den generella synen på deras manlighet.

Flickorna i Iran lär sig att det är mannen som är försörjaren, det är han som bjuder och tar första steget i rollspelet mellan könen. Kvinnorna i diasporan blir osäkra ifall de är "lika åtråvärda här som där", då de enligt normen förväntas dela notan.

Männen å sin sida har lärt sig att de är familjeförsörjare. Statusmarkörerna från hemlandet är bland annat inkomst, utbildning, längd, politisk/intellektuell kapital, vakta/ta hand om sin fru/syster. Migrationen leder dock ofta till statusförlust i nästan samtliga dessa kriterier. "Men det var värt, barnen kan bygga sig en bättre framtid här", är ett vanligt svar forskaren får av männen. Och medan jämställdhetsnormen ser den iranska manliga invandraren som ett patriarkalt problem, ser sig migranten ofta som frigjord och modern: "jag är den första mannen i släkten som låter sin syster studera".

Många i Fataneh Farahanis studie problematiserar även synen på religionens roll i deras liv. "Är du muslim?" Svenska kvinnor behöver inte svara på ifall de är religiösa eller kristna. Många ser sig sekulära, och då blir det så konstigt: "jag är muslim, men äter fläsk".

Det moderna, icke-religiösa

Förståelsen av sekularismen är viktig, underströk **Lena Martinsson**, professor i genusvetenskap vid Göteborgs universitet. Hon har i sin forskning bland annat granskat jämställdhet och mångfaldsretorik på transnationell plan.

Sekularitet är lika med icke-religiöst stat, där religionen är förpassad till det privata. Men man bör granska sekularismen som norm, och diskutera vad anses vara rätt, god, modern och rationell, anser hon.

I den sekulära diskursen ses religionen som farlig – vissa religioner som judendom och islam är farligare än andra – och kristendomen uppfattas knappast som en religion. Synen på sekularitet som modernitet inbegriper en utvecklingstanke, där vissa har gått före, andra kan följa exemplet då alla ska gå samma väg i utvecklingen. På samma sätt ses jämställdhetsnormen som en pågående utveckling, nu är det bra men framtiden blir bättre. Denna utvecklingstanke leder också till nationalismen, där Europa ser sig ha kommit en bit på vägen, medan Sverige placerar sig som kronan i topp, det mest jämställda staten i världen. Den svenska självbilden är exceptionellt kopplat till utveckling och modernitet, förstått som sekularitet och jämställdhet. I denna tankemodell är religion farlig och icke-modern, som präglar "dom andra".

Lena Martinsson hävdar att jämställdhetsnormen kan och bör ifrågasättas ur ett intersektionellt perspektiv: Den är präglad av heteronormen, då han och hon i äktenskap är självklar i tankemodellen. Även arbetslinjen flätas in i jämställdhetsnormen: hon och han arbetar lika mycket, för sin pension, för sin socialförsäkring mm. Det är också viktigt att vara kapabel att lönearbeta, oavsett funktionsvariation.

Men jämställdhet kan se ut på många olika sätt. Jämställdhetsnormen stänger till och minskar andras möjligheter att visa sin förståelse av och vägar mot jämställdhet.

Som ett exempel nämnde forskaren ett utslag i EU-domstolen våren 2017. Domen fastslog att arbetsgivare har rätt att förbjuda kvinnor att bära huvudduk på arbetsplatsen, utan att det ses som diskriminering. Det vill säga, till exempel kvinnliga receptionister kan krävas klä sig "neutralt".

Men kravet att inte klä sig religiöst – i enlighet med idén om neutralitet – är ett sätt att exkludera. Det är också en klassisk fråga om rätten till sin kropp. Individens rättighet att bära de kläder hon själv vill faller när man gör politik av det. Kvinnans rätt till arbete relateras också. Med andra ord, möjligheten att arbeta och leva jämställt tas ifrån den muslimska kvinnan – allt i enlighet med den rådande normen. Domen visar i all sin tydlighet att jämställdhet måste förstås i sin kontext och som något som ständigt är i förändring.

Vad är viktigt?

Dokumentation, konferens, Interkulturell dialog som en väg mot jämställdhet, 23 nov. 2018, Göteborg, arrangör, Forskningsrådet för interkulturell dialog (FID)

Medan diskursen i väst fokuserar ofta på muslimska kvinnors kläder, är just kläderna inte bland de topprioriterade frågorna, speciellt inte i Saudiarabien och Kuwait, sade **Annemarie van Geel**, doktorand vid Radboud University, Nijmegen, Holland. Hennes forskning handlar om segregationen mellan könen i Mellanöstern och vilka strategier kvinnor använder för att ta plats i samhället.

Enligt hennes studie anser kvinnoaktivisterna att den generella könssegregationen är en viktig fråga. Men förändring kan ske inom de rådande normerna. Religionen är ett ramverk för aktivism i det kvinnliga identitetsbygget, många använder religionen för att göra sig utrymme. Samtidigt får man inte glömma att aktivisterna i Saudiarabien har fått betala dyrt för sina protester, kritiker tystas, fängslas och mördas, underströk Annemarie van Geel.

Den viktigaste jämställdhetsfrågan enligt kvinnorna i hennes studie är det manliga förmyndarskapet. Det innebär bland annat att kvinnor inte får studera, resa, opereras eller öppna ett bankkonto utan en mans tillstånd.

Reem, Sara och Nailah är tre saudiska kvinnor som fick representera de olika strategier som kvinnor kan använda för att ta plats i offentligheten i Annemarie van Geels presentation.

Reem startade ett upprop på Facebook för att slippa köpa underkläder av män. Fram till nyligen fick inte kvinnor arbeta i affär i Saudiarabien men efter Reems kampanj om att bojkotta underklädesbutiker med manliga expediter, beslutade regeringen att tvinga butiksägarna att anställa kvinnliga försäljare i underklädesaffärerna. I förlängningen skapade Reems kampanj många nya arbetstillfällen för kvinnor.

Sara startade ett kafé endast för kvinnor. Män är förbjudna på kaféet, fönstren är blindade så att man kan se ut men inte in och det är endast kvinnor som får arbeta där. Kaféet kan inte heller ta emot familjer – då måste en man äga det – men det viktigaste för Sara var att kunna registrera företaget i sitt eget namn. Som endast kan ske om könssegregationen upprätthålls. Strategin hon valde var att arbeta inom lagen, Sara är idag en registrerad företagare.

Sedan 2015 får kvinnor delta i lokalvalen i egenskap av såväl väljare som kandidater i Saudiarabien. **Nailah** bygger allianser och kompanjonskap, utbildar och förbereder kvinnor att rösta, om och när de får göra det. Själv får hon inte ställa upp i något val, då hennes man inte tillåter det. "När tiden kommer, ska jag få honom att tillåta att jag kandiderar", sade hon till forskaren.

Jag-perspektiv

Det är viktigt att namnge människor, att se individer och inte bara tala om grupper – kvinnor, muslimska kvinnor, iranska män. Storytelling, även i forskningssammanhang, är därför ett bra verktyg för att få en närmare förståelse av tankar och strategier. Representation är en annan viktig fråga i sammanhanget. Vem

Dokumentation, konferens, Interkulturell dialog som en väg mot jämställdhet, 23 nov. 2018, Göteborg, arrangör, Forskningsrådet för interkulturell dialog (FID)

äger rätten att berätta, rätten att tolka, rätten att bli lyssnad på? Två afghanska kvinnoaktivister berättade om sin kamp för jämställdhet, såväl i Afghanistan som i flyktingskap.

Farida Ahmadi är sociolog och författare, grundare av organisationen *Kvinnor mot fundamentalism* i Norge. Hon var frihetskämpe under den sovjetiska ockupationen av Afghanistan, satt ett flertal gånger fängslad i sitt hemland innan hon fick en fristad i Norge. Farida Ahmadi's arbete som sociolog fokuserar på invandrarkvinnors situation och hälsa. I sitt framförande påminde hon om paradoxen att medan religion, etnicitet och kön står i integrationspolitikens centrum, förlorar immigranterna inte bara sin identitet utan också sin individualitet. I den västerländska kontexten ses de som "muslimer" eller "afghaner" eller "kvinnor" och drabbas av fördomar gällande dessa grupper. Som en av kvinnorna i hennes studie uttryckte det: "Jag är muslim, det är mitt jobb i Norge, det är samhället som tvingar oss till att bli 'muslimer' – oavsett om jag i grunden är religiös eller ej."

Soheila Heidari är också kvinnorrättsaktivist, född i Afghanistan. Hon bor sedan 2012 i Sverige och arbetar här som systemutvecklare. Soheila är uppvuxen i ett flertal länder, bland annat i USA och Singapore, då familjen flyttade mycket på grund av faderns yrke. Som ung vuxen och utbildad IT-ingenjör återvände hon till Afghanistan, och fann att det är svårt att vara yrkeskvinna i "det vackraste av länderna" som föräldrarna brukade omtala Afghanistan.

Soheila startade flera olika nätverk i Afghanistan, inte minst för yrkeskvinnor, vars syfte var att ge kvinnor kunskap om deras mänskliga rättigheter. Inom nätverken arrangerades också kurser i engelska för att underlätta för kvinnor i karriären att snabbt lära sig språket. Hon arbetade också i organisationer som spred kunskap om kvinnors rättigheter och mot sharialagar.

Kvinnors situation är alarmerande i landet, slog hon fast vid konferensen. Men statistiken är haltande, tillförlitliga uppgifter är svåråtkomliga, menade hon. Även om många nya lagar stiftas, bland annat har kvinnor fått konstitutionella rättigheter, är efterlevnaden av lagarna bristfällig.

I vågskålen ligger allas lika rättigheter eller islamisk rätt, vilket är en högst politisk fråga. Därför är det viktigt att kvinnor söker politisk makt, anser hon. Själv kandiderade hon till det afghanska parlamentet 2009.

Soheila Heidaris föreläsning påminde oss om vikten av en faktabaserad världsbild som visar att förändring och utveckling sker både här och där.

Engagemang

"Ingen väljer att bli asylsökande utan orsak", slog **Amal Azzudin**, fast. Amal, själv flykting från Somalia, bor sedan år 2000 i Glasgow, Skottland. Amal Azzudin blev aktivist för flyktingars mänskliga rättigheter som skolflicka 2005, då en av hennes

Dokumentation, konferens, Interkulturell dialog som en väg mot jämställdhet, 23 nov. 2018, Göteborg, arrangör, Forskningsrådet för interkulturell dialog (FID)

klasskamrater, vars familj saknade uppehållstillstånd, hämtades av polis i gryningen och sattes i fängelse i väntan på utvisning. Amal och sju av hennes klasskamrater – som sedermera blev kända som *The Glasgow Girls* – protesterade, först hos sin lärare, uppmuntrade av honom gick de vidare och uppvaktade politikerna i det skotska parlamentet.

Flickornas kampanj pågick i tre veckor men deras aktion startade en dialog såväl i skolan som i samhället.

The Glasgow Girls uppmärksammades i medierna och de lyckades såväl ändra lagen som tillät barn att bli fängslade i väntan på utvisning, som att få klasskamraten och hennes familj frisläppta.

Gruppen Glasgow Girls har inspirerat många andra runt om i Skottland att engagera sig i hur asylsökande behandlas. Historien om Glasgow Girls har uppmärksammats bland annat i två BBC-dokumentärer, och spelades som musikal på teatrarna såväl i London som i Glasgow.

Amal Azzudin fortsätter sin kamp för att asylsökande ska behandlas med värdighet och vill genom personliga berättelser sprida kunskap om tragedierna som ledde till att människor lämnade sina hem. "Vi ska omnämna dem, se och bemöta dem som överlevare och inte som offer", tycker hon.

Kulturkontakt

För kulturinslagen under konferensen stod tre artister och aktivister: **Naa Densua Tordzro** och **Floid Gumbo** sjöng medryckande traditionella afrikanska sånger, **Maryam Javidmehr**, konstnär och musiker spelade på tanbor, ett persiskt stränginstrument.

Naa Densua Tordzro är artist och utbildad modedesigner. Hon är född i Ghana, men lever numera i Glasgow. Mellan sångerna beskrev hon sitt engagemang för afrikanska kvinnors situation i Skottland.

Kännedomen om Afrika och den afrikanska historien är mycket bristfällig, kvinnorna känner sig isolerade, då många kommer från icke-engelsktalande länder. Alla ses som flyktingar och asylsökande och inte som professionella, menade hon.

Naa startade en förening för afrikanska kvinnor, där de träffas och syr – "vårt språk är tyg och symaskin" – samt lär sig engelska. "Jag vill ge kvinnor möjligheter, genom textilier och klädsömnad, att arbeta tillsammans. Ungdomar integreras lättare i samhället, mödrarna däremot gömmer sig och mår dåligt. Därför vill jag stärka kvinnorna, och förmedla dem känslan av relevans", berättade hon.

"Det är viktigt att se sig själv som en resurs. Visserligen lever vi i ett annat land, men likväl är vi en resurs – för våra familjer, och för samhället. Vi syns, vi bär färgglada kläder, vi lever här i Skottland och här ska vi göra något av våra liv."

Dokumentation, konferens, Interkulturell dialog som en väg mot jämställdhet, 23 nov. 2018, Göteborg, arrangör, Forskningsrådet för interkulturell dialog (FID)

Själv är Naa för dagen klädd i en brun klänning med stora, cirkulära mönster i gult och grönt. Mönstret är egentligen adrinka symboler från Ghana och heter *Nsu Bura* vilket betyder "well of wealth" eller "gott om rikedom".

"Musiken är en bro mellan mitt afrikanska förflutna och min svenska vardag", sade **Floid Gumbo**. Hon är född och uppvuxen i Zimbabwe, bor sedan 1994 i Sverige.

Hon spred glädje och energi med sin sång, och demonstrerade tydligt att allt man kan är enkelt "Vill ni öva klickspråk? Det är lätt som en plätt!" sade hon med ett stort leende.

Allt handlar med andra ord om perspektiv. Eller som Rasoul Nejadmehr sade i sin avslutande kommentar till dagen: Nationalismens ram är trång, den växande nationalismen är en farlig tendens för mänskliga rättigheter och jämställdhet. Vi måste granska våra egna givet-taganden, utmana dem och förstå att det finns många olika sätt att leva på, utvecklas och bygga ett samhälle. Och moderatorn Dona Hariri tillade: Interkulturell dialog är ett av verktygen för att lära av varandra och inse att vi har kompetens, ansvar och plikt. För om inte vi och inte nu, så vem och när?